

ندا، طه. *الادب المقارن*. بیروت: دارالنهضة العربیه. طبع ۳. ۱۹۹۱.
ندا، طه. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه هادی نظری منظم. تهران: نشر نی، ۱۳۸۳. ۳۱۶ صفحه.

از میان آثار مربوط به ادبیات تطبیقی در کشورهای عربی، کتابی که در سال ۱۹۷۳ به قلم طه ندا با عنوان *الادب المقارن* منتشر شد از اهمیت و جایگاه نسبتاً مطلوبی برخوردار است. بعدها این کتاب در بیروت و قاهره تجدید چاپ شد و هر بار مؤلف مطالبی بدان افزود.

طه ندا (۱۹۲۰-۱۹۹۹) از استادان برجسته ادبیات تطبیقی و زبان های اسلامی (فارسی و ترکی) در دانشگاه های اسکندریه و بیروت بود. همچنین ریاست دانشکده ادبیات دانشگاه بیروت را در دهه هفتاد میلادی به عهده داشت و در تأسیس بخش زبان های شرقی در دانشگاه های قاهره و عین شمس نقش فعال و ارزنده ای ایفا کرد. در سال ۱۹۸۲ جایزه علمی دانشگاه اسکندریه را به پاس خدمات فرهنگی و ادبی خود به دست آورد. از او آثار متعددی، چون *دراسات فی الشاهنامه، الادب المقارن، فصول من تاریخ الحضارة الاسلامیه، مدینه بخاری* به یادگار مانده است.

طه ندا از نمایندگان برجسته مکتب فرانسوی ادبیات تطبیقی در سرزمین های عربی است. در اثر مورد بحث، با استفاده از مفهوم اساسی تأثیرپذیری و اثرگذاری می کوشد تا به مطالعات تطبیقی و بررسی های کاربردی خود صبغه عربی-اسلامی (فارسی و ترکی) ببخشد. در مقدمه کتاب خود، بی آنکه از اروپامحوری برخی از تطبیق گران اروپایی و نگرش استعماری و برتری جویانه آنان انتقاد کند، معتقد است که ادبیات تطبیقی، به عنوان دانشی برخاسته از اروپا، موضوعات مورد بحث خود را از ادبیات و گرایش های فکری رایج در غرب بر می گزیند، و این امر از دیدگاه مؤلف طبیعی به نظر می رسد (ندا ۵). طه ندا از اهمیت پژوهش های متداول در میان غربی ها غافل نیست، لیکن می کوشد تا روش و شیوه دیگری در پیش گیرد. در شیوه مورد نظر او، موضوع پژوهش، انگیزه ها و اهداف متفاوت است. محور پژوهش از دیدگاه او، زبان و ادبیات عربی و بررسی ارتباط متقابل آن با زبان و ادبیات ملت های اسلامی و به ویژه ادبیات فارسی و ترکی

است، و نیز به پدیده‌های ادبی که از ادبیات اسلامی به ادبیات و فرهنگ غرب راه یافته است، اشاره می‌کند. از دیدگاه مؤلف، موضوعات پژوهش در ادبیات تطبیقی، پیوند تنگاتنگی با هویت ملی دارند و هر نوع کم‌اعتنایی و اهمال در این زمینه صدمات فراوانی بر پیکر فرهنگ و هویت ملی و اسلامی مسلمانان وارد می‌کند. ندا ضمن اشاره به اوضاع اسفبار سیاسی و اقتصادی جهان اسلام عقیده دارد که عرصه ادبیات و فرهنگ می‌تواند به همگرایی و نزدیکی بیش از پیش ملت‌های مسلمان بینجامد چون این عرصه پایدارتر است و به ندرت دستخوش دگرگونی می‌شود (۹۷). به بیان دیگر، ادبیات تطبیقی را ابزاری کارآمد در جهت همگرایی و اتحاد روزافزون کشورهای اسلامی می‌شمارد، البته به شرط آنکه تطبیق‌گران بر موضوعاتی تأکید بورزند که با فرهنگ و منش و اهداف ملی و اسلامی آنان متناسب باشد.

طه ندا را طراح نظریه ادبیات تطبیقی اسلامی می‌دانند (عنانی ۶۶)، نظریه‌ای که در زمان حیات او مورد استقبال برخی معاریف اسلامی و غربی، چون دکتر حسین مجیب المصری و ریچارد فرای، قرار گرفت. ندا کتاب خود را در دو بخش نظری و کاربردی تألیف کرده است. در بخش نظری به ارائه تعریف ادبیات تطبیقی از دیدگاه تطبیق‌گران فرانسه و زمینه‌های پژوهش در آن می‌پردازد، اما از اختلاف‌های موجود در مفهوم و قلمرو ادبیات تطبیقی سخنی نمی‌گوید. ندا همچنین معتقد است که مکتب تطبیقی فرانسوی بر فضای ادبیات تطبیقی عرب سایه افکنده است و تطبیق‌گران عرب هنوز — جز در موارد استثنایی — با نظریه‌های جدید مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی بیگانه‌اند. در بخش کاربردی، موضوعات متنوع و جالبی از گذشته ادبی و فرهنگی ملت‌های مسلمان به میان می‌آورد. سخن خود را با لغت‌پژوهی و جریان‌های لغوی در میان عرب‌ها و ایرانیان آغاز می‌کند و از آثار زیان‌بار زبان معاصر در گفتار و اندیشه زبان‌آموزان سخن می‌گوید و به نمونه‌ها و شواهدی اشاره می‌کند. سپس بخش عمده‌ای از کتاب را به بررسی جریان‌های ادبی میان ادبیات فارسی و عربی اختصاص می‌دهد و به اختصار از تأثیر قرآن در ادبیات فارسی و عربی و غربی سخن می‌گوید و به شاعران و نویسندگان و آثار آنان، از جمله ابونواس، رودکی، ابوالعلا، خیام، دانتی، کلیله و دمنه و *مرزبان‌نامه*، *لیلی و مجنون* در ادبیات اسلامی، مقامات در عربی و فارسی، واقعه عاشورا و بازتاب آن در میان ملل اسلامی، جشن‌های ایرانی (نوروز، مهرگان و سده) در ادبیات

عرب، قالب‌های شعر، و قصیده‌سرایی اشاره می‌کند. فصل پایانی این اثر نیز به بحث درباره تأثیر ادبیات کشورهای اسلامی در اروپا می‌پردازد.

مطالعه این اثر — با وجود بعضی از کاستی‌ها و لغزش‌های موجود در آن — برای علاقه‌مندان به ادبیات تطبیقی سودمند است. سبک روان، تنوع موضوعات، وضوح اندیشه، انسجام در اندیشه و گفتار، و پرداختن به ادبیات تطبیقی اسلامی در دو بُعد نظری و کاربردی از مزایای اصلی این کتاب است. کتاب *ادبالمقارن طه ندا* نخستین بار در سال ۱۳۸۰ به همت زهرا خسروی به فارسی ترجمه شد. ترجمه دیگری هم از این اثر در سال ۱۳۸۵ توسط حجت رسولی انجام گرفته است.

هادی نظری منظم

دانشجوی دکتری دانشگاه علامه طباطبایی

منابع

- ندا، طه. *الادبالمقارن*. بیروت: دارالنهضة العربیه. طبع ۳. ۱۹۹۱.
 عنانی، محمد زکریا و سعیده محمد رمضان. *مدخل لدراسة الادبالمقارن*. قاهره: ۱۹۸۸.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی